

Uwagi wprowadzające

*Es precioso tener coraje para marchar de frente!*¹

Ujednolicenie przepisów prawa prywatnego międzynarodowego w AŁ rozpoczęło się w XIX w., kiedy państwa amerykańskie uzyskały niepodległość. Wyrażono wtedy chęć integracji politycznej i podjęcia wysiłków zmierzających do ujednolicenia norm prawa międzynarodowego. W XX w. działania państw AŁ skutkowały uchwaleniem ponad 20 dokumentów międzynarodowych w ramach OPA. Dla niniejszej monografii istotne znaczenie ma podpisanie w 1979 r. IKoNOPPM.

W europejskiej i amerykańskiej literaturze prawniczej niewiele jest opracowań dotyczących prawa prywatnego międzynarodowego w AŁ. Najbardziej rozpowszechnione są rozważania dotyczące zmian politycznych w tych krajach, problemu ochrony praw człowieka, a także kwestii integracji gospodarczej w wyniku utworzenia CAN i MERCOSUR. W zakresie prawa prywatnego międzynarodowego można znaleźć wzmianki o procesach ujednolicenia przepisów prawnych oraz porządkach prawnych państw tego regionu. W tym zakresie wyróżnia się dzieło niemieckiego prawnika *J. Samtlebena*, który dokonał dogłębnej analizy historycznego rozwoju prawa prywatnego międzynarodowego i przepisów Kodeksu Bustamantego w swojej książce z 1979 r.² W późniejszym okresie nie zostało wydane żadne inne tak obszerne opracowanie dotyczące tematyki prawa prywatnego międzynarodowego w państwach AŁ. W Polsce temat prawa prywatnego międzynarodowego tego regionu świata jest przeważnie pomijany w opracowaniach, wyjątek stanowią niektóre zagad-

¹ *H. Teixeira Valladao*, La importancia de la actualización de las normas de derecho internacional privado en las relaciones interamericanas, CDI DIP 2002, vol. I, t. 1, s. 563–578.

² *J. Samtleben*, Internationales Privatrecht in Lateinamerika. Der Código Bustamante in Theorie und Praxis, Tübingen 1979. Zaktualizowany i poszerzony przekład zob. *J. Samtleben*, Derecho Internacional privado en América Latina. Teoría y práctica del Código Bustamante, vol. I, Parte general, Depalma, Buenos Aires 1983.

nienia o charakterze gospodarczym³. Natomiast w piśmiennictwie państw latynoamerykańskich zostały omówione uregulowania zawarte w porządkach prawnych państw europejskich, w tym także postanowienia pol. PPM26 oraz pol. PPM65⁴.

W związku z powyższym stwierdzam, że choć pojedyncze aspekty prawa prywatnego międzynarodowego państw AŁ są omawiane w piśmiennictwie, to jednak całość zagadnienia przepisów części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego państw AŁ jeszcze nie doczekała się opracowania w Polsce. Ponadto podkreślić należy, że UE nawiązuje coraz bardziej ścisłą współpracę z państwami AŁ. Dotyczy to przeważnie zagadnień gospodarczych i handlowych. Nie można także zaprzeczyć, że obecnie możliwości wyjazdów turystycznych i pracy w innych regionach świata są większe, a więc coraz częściej powstają związki o charakterze osobistym, małżeńskim, rodzinnym, spadkowym i pracowniczym. Powyższe okoliczności mogą prowadzić do zastosowania przepisów prawa prywatnego międzynarodowego państw latynoamerykańskich. Wydaje się, że powyższe argumenty wskazują na potrzebę opracowania tego tematu.

Przedmiotem monografii jest omówienie problemów związanych z ujednoliceniem przepisów ogólnych prawa prywatnego międzynarodowego w państwach AŁ oraz analiza przepisów części ogólnej tej dziedziny prawa. Problematyka ta została rozpatrzona pod względem historycznym, teoretycznych aspektów instytucji ogólnych prawa prywatnego międzynarodowego oraz ich stosowania w praktyce przez sędziów państw AŁ.

Początkowo planowałam przedstawić wyłącznie zagadnienia części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego, które wywołują największe dyskusje w doktrynie i są ustawowo uregulowane w państwach AŁ. Stwierdziłam jednak, że skoro głównym celem monografii jest omówienie przepisów IKoNOPPM, zasadna jest analiza regulacji wszystkich zagadnień zawartych w tej umowie międzynarodowej, również w porządkach prawnych państw re-

³ M. Ziemińska-Hyjek, Międzjamerykańska konwencja o prawie właściwym dla umów międzynarodowych, PPHZ 2000, t. 19/20, s. 154. Zob. o inicjatywach unifikacyjnych w AŁ: P. Twardoch, Kodyfikacja i unifikacja prawa prywatnego międzynarodowego w Europie i poza Europą, w: M. Pazdan (red.), System Prawa Prywatnego, t. 20A, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 2014, s. 124–126.

⁴ Zob. J.J. Caicedo Castilla, Derecho internacional privado, Bogotá 1967, s. 13 (pol. PPM26); D. Guzmán Latorre, M. Millán Simpfendorfer, Curso de Derecho Internacional Privado, Santiago 1973, s. 160–161 (pol. PPM26) i s. 168 (pol. PPM65); T.B. de Maekelt, I.E. Villaroel, C. Resebde (red.), Ley de derecho internacional privado comentada, t. I, Caracas 2005, s. 26–29 (pol. PPM26) i s. 31–34 (pol. PPM65).

gionu. Ostatecznie ze względu na rozwój prawa podjęłam decyzję o dodaniu rozważań o zagadnieniach części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego, które nie stanowiły jeszcze przedmiotu obszernych dyskusji w doktrynie państw AŁ i nie były przedmiotem regulacji w prawie wewnętrznym tych państw oraz IKoNOPPM.

Monografia ma również charakter komparatystyczny, zostanie w niej bowiem przeprowadzone porównanie z unormowaniami państw europejskich oraz UE, co stworzy możliwość analizy sukcesów i klęsk w dziedzinie ujednolicania przepisów części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego państw AŁ. Zaznaczyć należy, że omówienie regulacji tych zagadnień w porządkach państw europejskich i rozporządzeniach unijnych nie jest podstawowym celem monografii, ale ma stanowić tło dla przedstawienia procesu unifikacji w AŁ. W szczególności wzięte będą pod uwagę ustawy państw, w których nauka prawa osiągnęła szczególnie wysoki poziom, jak np. Austria, Belgia, Holandia, Niemcy, Polska, Szwajcaria i Włochy. Postanowienia tych ustaw i rozporządzeń unijnych są naśladowane w innych państwach. Zagadnienia części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego państw europejskich zostaną uwzględnione w stopniu niezbędnym dla pełnego przedstawienia zagadnień stanowiących zasadniczy przedmiot książki.

Ponadto celem monografii jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, dlaczego państwa latynoamerykańskie zdołały podjąć działania zmierzające do ujednolicenia przepisów ogólnych tej gałęzi prawa wcześniej niż inne regiony. Trzeba mieć bowiem na uwadze, że w tym samym okresie państwa europejskie z dłuższą tradycją ustawodawczą nie mogły zacząć skutecznego procesu ujednolicenia prawa. Wydaje się, że można to wytłumaczyć faktem uzyskania niepodległości przez byłe kolonie, a także odwołać się do zasady terytorializmu – symbolu własnego terytorium, która również skłania do poszukiwania własnych regulacji zagadnień prawnych⁵. Ponadto państwa tego regionu łączą stosunki osobiste, handlowe i polityczne, co pomogło zapoczątkować proces ujednolicenia prawa na tym kontynencie. Pozytywne skutki podjętych działań zmierzających do ujednolicenia prawa prywatnego międzynarodowego można również tłumaczyć „jedną rasą, religią i językiem, modelem państwa socjalnego i gospodarczego, z czego również wynika idea jedności prawnej”⁶. Po-

⁵ T.B. de Maekelt, Normas generales de derecho internacional privado en América, Caracas 1984, s. 12. W języku niemieckim dokładną analizę problemu terytorializmu w państwach AŁ zob. J. Samtleben, Der Territorialitätsgrundsatz im Internationalen Privatrecht Lateinamerikas, RabelsZ 1971, vol. 35, z. 1, s. 72–106.

⁶ J. Jitta, Método de derecho internacional privado, Madrid 190?, s. 399.

gład ten miał rację bytu na początkowych etapach ujednolicania prawa, jednak z upływem czasu państwa Ameryki Północnej, Środkowej i Południowej zaczęły znacznie się różnić pod względem politycznym i gospodarczym, a jedność językowa jest względna, gdyż mamy do czynienia nie tylko z językiem hiszpańskim, ale też portugalskim, angielskim, holenderskim i francuskim. W związku z powyższym interesująco przedstawia się analiza historii działań kodyfikacyjnych i konkretnych rezultatów, które udało się osiągnąć państwom AŁ.

W monografii pominięte zostaną zagadnienia związane z ujednoliceniem prawa materialnego państw tego regionu. Wynika to z faktu, że zakres pracy jest na tyle duży, iż dodatkowe rozważania mogą mieć charakter wyłącznie powierzchowny.

W tym miejscu należy wyraźnie podkreślić, że przedmiotem badań są zagadnienia części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego, które w głównej mierze są oparte na rozwiązaniach przyjętych w IKoNOPPM, a także IKoI oraz IKoZ. Niemniej jednak uwzględniono również zagadnienia, które mogłyby się znaleźć w IKoNOPPM.

Rozważania dotyczące ujednolicenia przepisów ogólnych prawa prywatnego międzynarodowego w AŁ zostały przeprowadzone w sposób opisowo-porównawczy. Zaczęto od opisania regulacji ustawowych prawa prywatnego międzynarodowego w państwach AŁ i omówienia rozwoju historycznego ujednolicania prawa prywatnego międzynarodowego państw latynoamerykańskich. Następnie opisano i przeanalizowano instytucje części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego w porządkach prawnych państw AŁ i IKoNOPPM, a także IKoI oraz IKoZ, porównując uchwalone unormowania z przepisami zawartymi w ustawach państw europejskich i rozporządzeniach unijnych.

Monografię zamyka zakończenie, w którym podsumowane zostały prace zmierzające do ujednolicenia części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego w państwach AŁ, wskazane trudności i w którym została przeprowadzona analiza przyszłości przepisów ogólnych w prawie interamerykańskim i prawie unijnym.

W *Postscriptum* zamieszczono projekt Interamerykańskiej konwencji o przepisach części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego opracowany przez autorkę niniejszej monografii.

W monografii zawarte zostały dwa aneksy. Pierwszy wymienia państwa, które podpisały, ratyfikowały lub przystąpiły do TzM, Kodeksu Bustamantego i umów międzynarodowych opracowanych podczas CIDIP. Drugi zawiera li-

stę prawników zajmujących się problematyką prawa prywatnego międzynarodowego AŁ.

Do książki dołączono przekłady na język polski IKoNOPPM, IKoI, IKoZ, projektów tych konwencji, a także IKoSH, IKoZOP oraz IKoU. Wszystkie tłumaczenia z języka hiszpańskiego, portugalskiego, angielskiego, włoskiego, francuskiego, niemieckiego i rosyjskiego, jeżeli nie jest wyraźnie zaznaczone inaczej, zostały dokonane przez autorkę monografii w celu przeprowadzenia analizy i przybliżenia przepisów ogólnych prawa prywatnego międzynarodowego państw AŁ Czytelnikowi polskiemu.

Rozdział I. Rozwój prawa prywatnego międzynarodowego w państwach Ameryki Łacińskiej

The life of law has not been logic: it has been experience¹.

§ 1. Ameryka Łacińska

I. Termin „Ameryka Łacińska”

Używając terminu „Ameryka Łacińska”, mówimy o regionie, który cechuje się wspólną przeszłością historyczną i kulturową. Ameryka Łacińska jako region geograficzny rozciąga się od granicy USA z Meksykiem na północy po Ziemię Ognistą na południu. Obejmuje 33 niepodległe państwa² oraz 19 terytoriów zależnych³, będących posiadłościami Francji, Holandii, Wielkiej Brytanii i USA⁴. Państwa Ameryki Środkowej i Południowej to w większości były posiadłości hiszpańskie, portugalskie, francuskie i holenderskie. Region ten dzieli się na kilka subregionów geograficzno-gospodarczo-politycznych: Meksyk, Amerykę Centralną, kraje andyjskie (Wenezuela, Kolumbia, Ekwador,

¹ O. W. Holmes, Jr., The Common Law, Chicago 2009, s. 1.

² Antigua i Barbuda, Argentyna, Bahamy, Barbados, Belize, Boliwia, Brazylia, Chile, Dominika, Ekwador, Grenada, Gujana, Gwatemala, Haiti, Honduras, Jamajka, Kolumbia, Kostaryka, Kuba, Meksyk, Nikaragua, Panama, Paragwaj, Peru, Republika Dominikańska, Saint Kitts i Nevis, Salwador, Saint Lucia, San Vicente i Granadiny, Surinam, Trynidad i Tobago, Urugwaj i Wenezuela.

³ **Terytoria zależne Francji:** Gujana Francuska, Gwadelupa, Martynika, Saint-Barthélemy, Saint-Martin; **terytoria zależne Holandii:** Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius, Sint Maarten; **terytoria zależne Wielkiej Brytanii:** Anguilla, Brytyjskie Wyspy Dziewicze, Kajmany, Montserrat, Turks i Caicos; **terytoria zależne USA:** Portoryko, Wyspy Dziewicze Stanów Zjednoczonych.

⁴ Dane na 1.10.2021 r.

Peru, Boliwia, Chile), kraje La Platy (Argentyna, Urugwaj, Paragwaj), Brazylię oraz region karaibski (Antyle i Gujana), traktowany ostatnio jako całkowicie odrębna strefa, należąca do AŁ na zasadzie federacyjnej (AŁ i Karaiby). Mimo tych podziałów utrzymuje się historycznie ukształtowane podobieństwo struktur politycznych i społeczno-gospodarczych oraz wspólność kulturowa państw AŁ. Istnienie wspólnych cech ukształtowanych w ciągu wieków może mylnie prowadzić do wniosku o jednolitości porządków prawnych państw AŁ. Zbieżne podstawy rozwoju państw regionu wpłynęły także na zróżnicowanie geograficzne, gospodarcze, polityczne, ludnościowe i kulturowe tego obszaru.

Pojęcie Ameryki Łacińskiej po raz pierwszy pojawiło się w 1856 r. w pismach kolumbijskiego pisarza i publicysty *J.M. Torresa Caicedo*, który w tym okresie mieszkał i tworzył na emigracji w Paryżu. W tym samym czasie terminu tego zaczął używać chilijski pisarz *F. Bilbao*. Niezależnie od rodowodu literackiego, termin ten wkroczył do innych dziedzin nauk społecznych. Sprzyjała temu również inna okoliczność. Określenie obszaru geograficznego mianem Ameryki Łacińskiej wywodzi się od przymiotnika „latynoamerykański”, który pojawił się w drugiej połowie XIX w. Miał on wyraźny wydźwięk polityczny. Stosowano go w celu odróżnienia dwóch państw na północy Ameryki (USA i Kanady) od reszty państw kontynentu amerykańskiego⁵.

Obecnie terminy „Ameryka Łacińska” i „latynoamerykański” są powszechnie używane w literaturze prawniczej tego regionu, a także w opracowaniach w języku angielskim, francuskim, włoskim, niemieckim oraz rosyjskim. W Polsce określenie „latynoamerykański” używane jest raczej jako odnoszące się do kultury i literatury państw AŁ.

II. Znaczenie terminu „amerykański”

W okresie przeprowadzania początkowych badań porządków prawnych państw regionu i zapoznawania się ze stosowaną terminologią, a później podczas rozważań nad poszczególnymi przepisami prawa prywatnego międzynarodowego w AŁ często spotykałam się z używaniem przez autorów regionu terminu „amerykański”. Określa się nim działalność na płaszczyźnie ujednolicenia prawa, która obejmuje państwa półkuli zachodniej – Ameryki Północnej, Środkowej i Południowej. Dla mnie interesujący był fakt używania słów „Ameryka” i „państwa amerykańskie” w stosunku do krajów, które zaliczam

⁵ R. Viñas Farré, La cooperación internacional de autoridades en Latinoamérica, AEDIP 2008, t. VIII, s. 196.

do AŁ. Polski i europejski czytelnik wiąże te pojęcia z USA, w żadnym wypadku nie obejmują one innych państw regionu. Zaczęłam się zastanawiać, dlaczego mają one tak wyraźną konotację w mojej świadomości, która przeszkadza ich stosowaniu w szerszym znaczeniu. Odnaleźć się w tym mętliku terminologicznym pomogło wprowadzenie wyraźnych podziałów między wszystkimi możliwymi odmianami terminu „amerykański”, a także ich umieszczenie w kontekście historycznym i rozwoju prawa. Wyróżnić należy następujące odmiany omawianego pojęcia⁶:

- 1) latynoamerykański (hiszp. *latinoamericano*) – obejmujący państwa amerykańskie, które mają korzenie rzymsko-germańskie. W państwach tych mówiono w językach romańskich, ponieważ kolonizatorami były Hiszpania, Portugalia i Francja. Oczywiście nadal pozostaje aktualne używanie tego pojęcia ze względów politycznych, w celu określenia „reszty państw amerykańskich”, tzn. niemających korzeni anglosaskich;
- 2) iberoamerykański (hiszp. *iberoamericano*) – wskazuje na więzi między Ameryką i Półwyspem Iberyjskim, a także ma na celu podkreślenie dominacji wpływów hiszpańskich i portugalskich w tym regionie; nie obejmuje on jednak byłych terytoriów francuskich, jak np. Haiti, choć stanowią one nierozłączną część regionu;
- 3) hispanoamerykański (hiszp. *hispanoamericano*) – nie jest już prawie używany; po pierwsze, odnosi się on wyłącznie do państw, w których językiem urzędowym jest hiszpański; po drugie, wskazuje na silną więź z byłym imperium, które władało tymi terytoriami; po trzecie, zakłada dążenie do asymilacji w tych państwach; wszystkie te przesłanki utraciły swoją aktualność;
- 4) panamerykański (hiszp. *panamericano*) – charakteryzuje się wyraźną konotacją polityczną; dotyczy ruchu rozpoczętego pod koniec XIX w. przez USA w celu polepszenia stosunków z państwami Ameryki Centralnej i Południowej;

⁶ Definicje te opieram na podziale wprowadzonym w pracach D.P. *Fernándeza Arroyo*: *La Codificación del Derecho internacional privado en América Latina*, Madrid 1994, s. 37–48 i *Derecho Internacional Privado Interamericano. Evolución y Perspectivas*, México 2003, s. 15–32, a także wnioskach zawartych w artykule R. *Viñas Farré*, *La cooperación*, s. 196. Zob. także J.A. *Macagno*, *Reformulación del sistema interamericano: Aspectos políticos*, w: *Asociación Argentina de Derecho Internacional, El derecho internacional en los congresos ordinarios*, Córdoba 1981, s. 121–124. Podkreśla się, że stosowanie terminu „południowoamerykański” (hiszp. *suramericano*) jest niedopuszczalne. E. *Hernández-Bretón*, *Sueño o pesadilla de un comparatista: el derecho en Suramérica*, RFCJP 1998, Nr 109, s. 35–36.

- 5) międzyamerykański (hiszp. *interamericano*) bądź w dosłownym tłumaczeniu z języka hiszpańskiego – interamerykański⁷, obejmuje państwa latynoamerykańskie i państwa *common law* lub o tradycji mieszanej; pozwala odejść od terminu „panamerykański”, który ma wyraźne znaczenie polityczne⁸. Utwierdza swoisty rozwój „panamerykanizmu”, zgodnie z którym istnieją dwie Ameryki (z jednej strony Ameryka Północna, a z drugiej – Ameryka Środkowa i Południowa), współpracujące w ramach OPA.

Definicje te można rozpatrywać w kategorii kształtowania się prawa w regionie; najpierw widzimy wpływy byłych kolonii – „hispanoamerykański” i „iberoamerykański”, które związane są z kształtowaniem własnego odrębnego prawa – „latynoamerykańskiego”. Na płaszczyźnie międzynarodowo-regionalnej rozwój prawa wiąże się z wpływem na ten proces polityki zagranicznej USA – „panamerykański”, który prowadzi do potrzeby współistnienia i wypracowania wspólnych schematów dla wszystkich Ameryk: Północnej, Środkowej i Południowej – „międzyamerykański” lub „interamerykański”.

Wydaje się, że termin „latynoamerykański” najlepiej odzwierciedla odosobnienie prawa regionu, które ma korzenie rzymsko-germańskie, jednak ze względu na geograficzną odległość od Europy kształtowało się pod wpływem prawa USA.

Dlaczego nie używam neutralnego i niewywołującego wątpliwości terminu „system międzyamerykański”? W głównej mierze wynika to z faktu, że termin ten odnosi się również do Kanady i USA, których porządków prawnych nie zostaną dokładnie omówione w monografii. Pojęcie to pojawi się podczas analizy procesu ujednolicenia prawa prywatnego międzynarodowego w OPA.

Powstaje pytanie, jak będziemy określać uchwalone konwencje. Czy należy stosować wyrażenie „konwencja międzyamerykańska”? Słuszne jest przypuszczenie, że określenie „międzyamerykańska” sugeruje, że chodzi o działalność, która ma miejsce „między” dwiema Amerykami, natomiast w ramach

⁷ W języku polskim spotykamy się również z przymiotnikiem „intraamerykański”, który pojawił się w tłum. H. Trammera na język polski wykładu wygłoszonego 2.8.1954 r. przez brazylijskiego prof. H. Teixeira Valladao w auli Wydziału Prawa w Paryżu na uroczystej sesji otwierającej IV Międzynarodowy Kongres Prawa Porównawczego – zob. H. Teixeira Valladao, Prawo Ameryki Łacińskiej, tłum. H. Trammer, St. et Doc. 1959, Nr 18, a także w innym tłum. H. Trammera na język polski – zob. B. Lemhöfer, Ujednolicenie prawa ograniczone do sytuacji międzynarodowych, tłum. H. Trammer, St. et Doc. 1961, Nr 45, s. 6.

⁸ G. Parra-Aranguren, La segunda etapa de los tratados sobre Derecho Internacional Privado en Américas (1945-1995), RFCJP 1996, Nr 99, s. 79, przyp. 2.

prac OPA mamy do czynienia z konwencjami zawartymi przez państwa kontynentu amerykańskiego, które są także otwarte dla innych państw świata. Najbardziej adekwatne byłoby stosowanie sformułowania „konwencja państw amerykańskich”, ale pomimo wskazanych wyżej wątpliwości co do konotacji słowa „amerykański” odbiega ono także od tekstów autentycznych. Określenie „panamerykańska” również sugerowałoby, że chodzi o konwencję zamkniętą. W związku z powyższym właściwe jest stosowanie terminu „interamerykański”, ponieważ nie wywołuje skojarzeń z miejscem, nawiązuje do międzynarodowości opracowanych rozwiązań i odzwierciedla oryginalną nazwę przyjętych konwencji międzynarodowych. Ponadto wydaje się słuszne ujednolicenie pojęć na płaszczyźnie prawa międzynarodowego, a więc jeżeli w literaturze prawniczej tego regionu i innych państwach europejskich jest ono używane, to nie istnieją przeszkody wprowadzenia go do opracowań w języku polskim. Uzasadnione wydaje się używanie w dalszej części pracy terminów „Ameryka Łacińska” i „latynoamerykański” dla określenia prac państw regionu, a także terminu „interamerykański”, gdy chodzi o współpracę w ramach OPA.

§ 2. Definicja pojęcia prawa prywatnego międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej

I. Wprowadzenie

W porządkach prawnych państw AŁ prawo prywatne międzynarodowe jest traktowane jako część prawa prywatnego, tak samo jak np. prawo cywilne, rodzinne lub handlowe, co można wytłumaczyć włączeniem przepisów prawa prywatnego międzynarodowego do kodeksów wyżej wymienionych dziedzin i brakiem ich regulacji w odrębnych ustawach. W językach obcych pojęcie prawa prywatnego międzynarodowego nie jest jednobrzmiące (np. hiszp. *derecho internacional privado*, port. *direito internacional privado*, ang. *private international law* lub *conflict of law*, franc. *droit international privé*, niem. *internationales Privatrechts*, est. *rahvusvaheline eraõigus*, ros. *международное частное право*)⁹ i rodzi podobne rozważania, gdy chodzi o jego znaczenie.

⁹ Zob. M. Pazdan, Pojęcie prawa prywatnego międzynarodowego, w: M. Pazdan (red.), System Prawa Prywatnego, t. 20A, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 2014, s. 9–10; M. Czepelak, Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego, Warszawa 2008, s. 42–44.

W dosłownym tłumaczeniu z języków regionu AŁ – hiszpańskiego, portugalskiego, angielskiego i francuskiego, pojęcie to brzmi „prawo międzynarodowe prywatne”. Prawo prywatne międzynarodowe jest przedmiotem wielu opracowań dydaktycznych zarówno europejskich, jak i amerykańskich. Szczególną uwagę zwraca się na stosunki handlowe, małżeńskie, rodzinne i arbitraż, co wynika z ich znaczenia praktycznego.

Punktem wyjścia do wyjaśnienia terminu „prawo prywatne międzynarodowe” jest uświadomienie, że każde państwo ma własny porządek prawny, w skład którego wchodzi również prawo prywatne międzynarodowe. Dziedzina prawa prywatnego międzynarodowego uważana jest za jedną z najbardziej złożonych i kontrowersyjnych, gdyż jej unormowania są zawarte w porządkach prawnych poszczególnych państw.

Prawo prywatne międzynarodowe w terminologii prawniczej jest jednym z niewielu pojęć, które wywołuje tak wiele wątpliwości co do swojego znaczenia oraz inspiruje do definiowania i interpretowania. Zacząć trzeba od tego, że określenie „międzynarodowy” sugeruje powiązanie z „jednolitym ponadpaństwowym porządkiem prawnym”¹⁰. Ponadto pojawia się jednoczesne skojarzenie z pojęciem prawa międzynarodowego publicznego, a więc próbą połączenia zakresów tych dwóch dziedzin prawa. Z własnego doświadczenia współpracy z praktykującymi prawnikami Europy Zachodniej i Wschodniej oraz AŁ wiem, że w większości przypadków zachodzi potrzeba opisanie i zdefiniowania tej dziedziny prawa za pomocą kasusów, przedstawienia konkretnych sytuacji życiowych, żeby rozmówca zrozumiał, że nie chodzi o prawo międzynarodowe publiczne. Jako najlepszy przykład dla wyjaśnienia, czym się zajmuje prawo prywatne międzynarodowe, służą sprawy małżeńskie i spadkowe.

Normy prawa prywatnego międzynarodowego, określane mianem „normy kolizyjne”, regulują stosunki prywatnoprawne w sposób pośredni przez wskazanie porządku prawnego zawierającego normy merytoryczne, które powinny być stosowane w danej sprawie¹¹. To odróżnia je od norm merytorycznych, które regulują stosunki prywatnoprawne w sposób bezpośredni. Tak więc prawo prywatne międzynarodowe zawiera ogół norm rozgraniczających sfery działania prawa różnych państw przez określenie, które z nich należy zastosować¹².

¹⁰ K. Przybyłowski, *Prawo międzynarodowe. Część ogólna*, Lwów 1935, s. 8.

¹¹ A. Mączyński, *Statut personalny osób fizycznych. Refleksje de lege lata i de lege ferenda*, w: W. Uruszczak, P. Święcicka, A. Kremer (red.), *Leges sapere*. Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondlowi w pięćdziesiąt rocznicę pracy naukowej, Kraków 2008, s. 309.

¹² K. Przybyłowski, *Prawo*, s. 2.

W wąskim znaczeniu sprowadza się ono do norm kolizyjnych. W szerokim znaczeniu prawo prywatne międzynarodowe określa „zakres działania prawa prywatnego różnych państw i zakres kompetencji ich władz”, gdy powstają „kolizje ustawodawstw i jurysdykcji co do wyboru prawa właściwego”¹³. Zawiera ono normy kolizyjne, normy międzynarodowego postępowania cywilnego, a także normy merytorycznego prawa prywatnego ujednolicone na podstawie umów międzynarodowych¹⁴. Ponadto obejmuje ono regulację zagadnienia obywatelstwa i statusu prawnego cudzoziemca.

Na użytek niniejszej pracy należy odpowiedzieć na pytanie, jak termin „prawo prywatne międzynarodowe” jest definiowany i interpretowany w państwach AŁ. Definicja stosowana w piśmiennictwie regionu niewiele się różni od tej przyjętej w prawie kontynentalnym¹⁵, tj. w pracach autorów francuskich i hiszpańskich. Ma to swoje uzasadnienie w historycznym rozwoju systemów prawnych państw latynoamerykańskich, z których większość do początków XIX w. stanowiła kolonie hiszpańskie¹⁶.

II. Pierwsze definicje prawa prywatnego międzynarodowego

Jedną z pierwszych definicji prawa prywatnego międzynarodowego w AŁ wprowadził brazylijski prawnik *P. Buena*. W swoim dziele z 1863 r. stwierdził on, że: „Prawo prywatne międzynarodowe stanowi zbiór praw pozytywnych, aktów, precedensów, reguł i zasad stanowionych bądź racjonalnych, zgodnie z którymi narody cywilizowane stosują swoje prawa krajowe lub wyrażają zgodę na stosowanie prawa obcego na obszarze swego terytorium w sprawach mających charakter cywilny, handlowy, karny, a także administracyjny, które

¹³ *L. Babiński*, Zarys wykładu prawa międzynarodowego prywatnego, Warszawa 1935, s. 6. Autor używa słowa „wybór”, mając na myśli „ustalenie”.

¹⁴ *J. Jakubowski*, Prawo międzynarodowe prywatne. Zarys wykładu, Warszawa 1984, s. 9–10; *A. Catus*, Optymalna koncepcja określania właściwości prawa we wspólnotowym porządku prawnym, PPPM 2010, t. 6, s. 14; *M. Czepelak*, Umowa, s. 44.

¹⁵ W języku polskim zob. *K. Przybyłowski*, Prawo, s. 1–12; *L. Babiński*, Zarys, s. 3–10; *M. Pazdan*, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 2017, s. 23–32; *J. Jakubowski*, Prawo międzynarodowe, s. 7–11; *M. Pazdan*, Pojęcie prawa, s. 9–11; *K. Bagan-Kurluta*, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 2011, s. 7–10; *J. Gołaczyński*, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 2015, s. 2–12; *M. Czepelak*, Umowa, s. 41–44. W języku niemieckim zob. *J. Kropholler*, Internationales Privatrecht, Tübingen 1994, s. 7–9; *P.H. Neuhaus*, Die Grundbegriffe des Internationalen Privatrechts, Tübingen 1976, s. 1–8.

¹⁶ Wojny wyzwolenie państw AŁ zaczęły się na przełomie XVIII i XIX w.

wpływają na status cudzoziemców”¹⁷. Definicja ta jest dosyć szeroka, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że nie odnosi się wyłącznie do prawa cywilnego i handlowego, które tradycyjnie należą do prawa prywatnego, ale włącza też gałęzie prawa publicznego, a mianowicie prawo karne i administracyjne. Mówi ona także o możliwości stosowania prawa obcego, jeżeli zaistnieje zgoda państwa, a ponadto jeżeli chodzi o stosunki mające wpływ na położenie osób innych narodowości. Wskazać trzeba na kolizyjny charakter norm, gdyż określają one, jakie prawo powinno być zastosowane do konkretnego stosunku prawnego: własne prawo wewnętrzne czy prawo obce na obszarze własnego terytorium. Omawiana definicja nie proponuje przyjęcia rozstrzygnięcia w sprawie wyłącznie zgodnie z przepisami własnego prawa, ale także podkreśla, że powinna istnieć zgoda na stosowanie prawa obcego na terytorium własnego państwa. W definicji tej wskazuje się, że stosowanie prawa – wewnętrznego bądź obcego – wpływa na status cudzoziemca¹⁸. W związku z tym można wnioskować, że początkowe definicje regionu opierały się na koncepcji, zgodnie z którą prawo prywatne międzynarodowe jest stosowane wyłącznie do sytuacji życiowych z tzw. elementem obcym. Definicję tę można jednak uznać za mylącą, ponieważ norma kolizyjna zawsze znajduje zastosowanie, niezależnie od tego, czy taki element występuje w stosunku prywatnoprawnym¹⁹. Według brazylijskiego autora *G. de Castro* pojęcie prawa prywatnego międzynarodowego składa się ze „zbioru reguł i zasad, które regulują sytuację prawną cudzoziemców”²⁰. Nie wprowadza on różnicowania między kwestiami o charakterze prywatnym i publicznym, jak np. sprawy cywilne, handlowe i administracyjne, wyodrębniając jako zasadniczy element definicji całość stosunków prawnych obcokrajowca. W definicji tej wyraźnie widać, że chodzi o stosowanie norm prawa merytorycznego, które regulują stosunki z elementem obcym, a nie wskazują prawo właściwe dla rozstrzygnięcia sprawy.

Podkreśla się, że prawo prywatne międzynarodowe ma za zadanie „ustalenie obywatelstwa osób fizycznych, określenie praw cudzoziemców, rozwiązywanie konfliktów odnoszących się do powstania, zmiany, przekształcenia lub ustania praw, zapewnienia uznania praw nabytych i rozstrzygnięcia –

¹⁷ P. Bueno, cyt. za: H. Teixeira Valladão, *A devolução nos conflitos sobre a lei pessoal*, São Paulo 1930, s. 79–80, 82.

¹⁸ Por. W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 1990, s. 15.

¹⁹ K. Przybyłowski, *Prawo*, s. 2; H. Trammer, *Zasieg obowiązywania prawa prywatnego międzynarodowego*, PiP 1958, z. 12, s. 866.

²⁰ G. de Castro, cyt. za: A. Lecompte Luna, *Esquema de derecho internacional privado*, Bogotá 1979, s. 4.

w końcu – konfliktu jurysdykcji, który może powstać między państwami niezależnymi lub stanami tego samego państwa federalnego²¹. Nawiązując do tej definicji, w doktrynie regionu można znaleźć następujące wyliczenie czynników składowych prawa prywatnego międzynarodowego²², które zakłada ustalenie:

- 1) obywatelstwa na podstawie prawa wewnętrznego i międzynarodowego,
- 2) praw cudzoziemców, również zgodnie z prawem wewnętrznym i międzynarodowym,
- 3) prawa właściwego dla stosunków prawnych powiązanych z państwem obcym oraz
- 4) jurysdykcji w postępowaniu międzynarodowym.

Godne uwagi są następujące kwestie: pierwsze dwie kategorie nawiązują do prawa konstytucyjnego oraz prawa cudzoziemców i definicja ta jest często spotykana w piśmiennictwie latynoamerykańskim. Trzecia i czwarta odnoszą się do norm kolizyjnych i międzynarodowego postępowania cywilnego.

III. Współczesne definicje prawa prywatnego międzynarodowego

Definicję prawa prywatnego międzynarodowego wprowadził także wybitny kubański prawnik *A. Bustamante*, który opracował Kodeks prawa prywatnego międzynarodowego przyjęty na konferencji w Hawanie w 1928 r. Stwierdza on, że prawo prywatne międzynarodowe stanowi „zbiór zasad wskazujących ograniczenia w przestrzeni właściwości ustawodawczej państw, gdy należy odnieść się do stosunków prawnych, które mogą podlegać więcej niż jednemu porządkowi prawnemu”²³. Wynika z tego określenia, że prawo prywatne międzynarodowe rozgranicza porządki prawne państw, gdy mamy do czynienia ze stosunkami prawnymi, które powiązane są z więcej niż jednym państwem. Porównując ją z wyżej przytoczonymi definicjami, można wskazać, że odnosi się ona bardziej do wskazania odrębności systemów prawnych i kompetencji państw niż opisanie dziedzin, stosunków oraz podmiotów prawa. Podobne rozumienie tej dziedziny prawa pojawia się również

²¹ *D. Guzmán Latorre*, cyt. za: *E. Mereminskaya*, Las paradojas del derecho internacional privado chileno, RMDD 2007, Nr 1, s. 142.

²² W tym przykładzie chodzi o prawo prywatne międzynarodowe Brazylii. Zob. *C. Tiburcio*, Private International Law in Brazil: a Brief Overview, PBL 2013, vol. 1, Nr 1, s. 14.

²³ *A.S. de Bustamante y Sirvén*, Derecho Internacional. Tomo I, Habana 1934, s. 11–12.